

39-2-32

Est. 23. Tab. 5ª Num. 19

11-8-14

V O C A B V - L A R I V M V T R I - = V S Q V E I V R I S .

Nuperrimè summa cura summòque iudicio recognitum ac emendatum: atque ex confusa vocum serie in rectum ordinem redactum, multisque multarum vocum significationibus, quæ hætenus à Iuris studiosis maiorem in modum desiderabantur, locupletatum: Cum tractatu admodum vtili de ratione studij.

*Accessit præterea LEXICON IVRIS CIVILIS:
in quo varij & insignes errores Accursij
notantur: Antonio Nebrissenſi vi-
ro doctiſſimo autore.*

L V G D V N I .

Apud hæredes Iacobi Iunctæ.

M. D. LXVII.

ADVERSUS INFANTES IV-

risperitos, verborum cultum non esse
aspernandum.

Ocū proprietās, significatio ac interpretatio
quanti in ciuili prudentia sit momenti, hoc
ipso manifestum est: q̄ Iurisconsulti fere
simul ac edictum aliquod propositū est: mox
ad verborū interpretationē properāt: nec in
edictis modo id obseruāt: sed in ceteris quo-
que ferē oībus iuristractatibus. Hinc Labeo Antistius, teste
Gel. iuris quidē ciuili disciplinā principali studio exercuit, &
consulētibus de iure publico responsi ait: ceterarūque bo-
narum artium non expertus fuit: & in Grammaticā sese, atque
Dialecticā, literāsque antiquiores penetrauerat: latinā-
rūque vocum, origines rationēsque percalluerat: eāque
precipue scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos ute-
batur. Hinc M. Fabius Quintilianus Romana togā glo-
ria: quem omnibus sine controuersia ingenijs anteponit Val-
lensis, exactissimi vir iudicij, quæstionem omnem iuris ver-
borum proprietate, aut equi disputatione, aut voluntatis
coniectura contineri asserit. Sic quodam loco Cicero, tantus
ille vir, ut Romanum forum similem nunquam habuerit,
proprietaem sermonis Iurisconsultorum peculiarem esse af-
firmat. Et planē Iurisconsulti omnes, qui inter manus ver-
santur, hoc est, hic de quorum scriptis excerpta sunt Pan-
dectæ (ne quid de priscis illis dicamus, quorum ad nos scri-
pta non peruenerunt) nihil est mea sententia, inquit Valla,
quod addi adimīve posse videatur, non tam eloquentiæ
(quam quidem materia illa non magnopere patitur) quam
latinitatis atque elegantie, sine qua ceca omnis doctrina

est, & illiberalis, praesertim in iure civili. Ut enim Quintilianus inquit, omne ius, aut in verborum interpretatione positum est, aut in equi prauique discrimine. Quod igitur legulei isti dicunt, prudentiam in rerum esse cognitione, orationis facultatem nihil ad rem pertinere, videamus qualiter constitui possit. M. Tullius libro tertio de Oratore, de eloquentia loquens: Neque verò, inquit, hoc fugit sapientissimum Regem Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit (de Aristotele loquens) à quo eodem ille & agendi praecepta acciperet, & loquendi. Nunc siue quis velit eum Philosophum, qui copiam nobis rerum orationisque tradat, per me appellet oratorem licet; siue hunc oratorem, quem ego dicam sapientiam iunctam habere eloquentiae Philosophum appellare malit, non impediam, dummodo hoc constet; neque infantiam eius, qui rem norit: sed eam explicare dicendo non queat: neque inscitiam eius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam. Item in oratore perfecto, Res sic se habet, compositae & ornatae sine sententiis dicere, insania est: sententiosae autem sine verborum & ordine & modo, infantia: & rursus alibi, Illud verius inquit; neque quenuquam in eo disertum esse posse, quod nesciat: neque si id optimè sciat: ignarusque sit facundae ac poliendae orationis: diserte ipsum quod sciat dicere posse. Phoenix item apud Homerum ad Achillem loquens ita inquit, Pater tuus Peleus cum te primum ex Phthia patria ad Agamemnonem misit paruulum adhuc & bellicarum rerum ignarum, me tibi ideo adiunxit, ut utroque in genere instituendum te susciperem. Censuit enim te & dicendi praecepta accipere debere & agendi. Ut iam manifestum sit iungendam esse cum eloquentia rerum prudentiam, & contra, si quis modo non aut infans, aut insanus dici velit. Proinde

inde miramur nostri temporis iurisperitos tam ab eloquentia alienos, in quibus vel peculiare esse debuerat discrete atque ornatè dicere, ut qui in maxima reipublica luce versantur, atque omnium oculis, qui se consultos, prudentes, peritos denique iuris dici volunt, dignosque solos, omnium literatorum hominum existimant: qui rerum humanarum diuinarumque arbitrium disceptationemque habeant: quique viros principes & supra humanum fastigium euectos solvere & illigare legibus interpretationibus suis possint. Nō me fugit quid Lactantius libro quinto sextoque de eloquentia disputarit, vir ipse loquendo lautissimus, sed nos de latinitate, & elegantia, & sermonis puritate loquimur, ne scilicet illotis manibus, (quod Caius Iurisconsultus vetat) diuinarum humanarumque rerum scientiam aggrediantur, sed latinitatis modo ac proprietatis verborum notitia instructi, non de diserta illa & oratoria eloquentia, quæ iuris studiosis nostro seculo necessaria non est, tamen si olim ut quisque iuris erat peritissimus, ita etiam in dicendo præstantissimus. Sed nunc proci pudor, nullam isti verborum rationem habendam autumant, dum sensus assequantur: Sanguinem scilicet legum querendum, non cutem (ut eorum verbis utar) arbitrantur: non florem, sed frugem scientia consecrandam autumant. Atque hac ita dicunt, quasi aut verba, rerum imagines esse nesciāt, & sensuum inuolucra, quæ quam maximè effingi cōgruenter & accommodata rebus debent, aut quasi Bartholus & Bald. & reliqui eiusdem ordinis, quos isti verborum contemptores pro numinibus colunt, & quorum scripta inter sacrorum vatum oracula in larariis habent, verba non ipsi appendere quasi ad Critolai libram soleant. Ut enim ille quadam solertia in altera libra sua lance animi bona imponens, in altera corporis & externa, multum admodum propendere illam animi lancem deprehendebat:

sic isti iuris periti unumquodque verbi in quibus commodum sit locis ad con-
 penderanda solerter admonentes, verborum vires excutere se
 & scrupulari etiam differentia aestimare credi volunt. Quos
 se sibi mitandos isti (id quod fatentur) proposuerunt, nisi ma-
 nifestè cum ratione insanire velint. sibi que pugnare, verba
 quoque ipsi curent necessum est, non sensum modo, quandoqui-
 dem ex verbis sensus dependent. In hoc enim comparata sunt
 voces, ut id, ad quod sunt instituta, & audientibus & legenti-
 bus insinuent, alioqui frustraria esset verborum institutio, si
 non suo munere fungantur, sed vel audientis vel legentis ar-
 bitrio deseruiant. Frustranei essent tituli illi integri de ver-
 borum significatione, non in iure modo civili, sed etiam pon-
 tificio. Sed age, viuant isti suo more, & iniquissima tyrannide
 venerandam illam priscam maiestatem legum conculcent,
 opprimant, euertant: nos quod institutum est nostrum persequa-
 mur, recti fiducia subnixi. Nec enim debet ob hoc à virtute
 quis desistere, quod paucior sit numerus eorum, qui rectè vi-
 uunt, sed eo magis ad probitatem contendere. Hæc habui quæ
 huic lexico præponerem, poscente loco, quo perniciam eorum
 refellerem, qui se verborum contemptores ex professo iacti-
 tant, ne quis verborum proprietatem ac significatio-
 nem, quæ est huius libelli materia, negligendam,
 ab illis falso persuasus, credat. Vale lector
 candidissime, & nostram diligentiam
 his quoque minutiis benigno fa-
 uore proseguere.

IN CIPIT

procæmium vocabu-
larij vtriusque
Iuris.

Voniam iuri operā
daturum prius nos-
se oportet vnde no-
mē iuris descēdat.
ff. de iusti. & iure. l.

j. in princ. Etiam vt ait Philo-
so phus primo elēchorū, qui
virtutes vocabulorū ignorāt,
de facili paralogizātur, id est
decipiūtur, Nisi enim nomen
rei scieris, cognitio rerū pe-
rit, secūdam illud. Turpe etiā
videtur patricio & nobili vi-
ro, & causas orāti, ius in quo
versatur ignorare ff. de ori. iu-
ris l. ij. §. Seruius autem Sul-
pitius. & de hereti. cum ex in-
iuncto. xxxviij. dist. sedul. Ex
quibus omnibus habetur q̄
nemo debet ignorare sciētiā
in quā versatur. Quod atten-
dens legislator Vlpianus di-
cit. Bene est priusquam ad ver-
borum interpretationem per-
ueniamus, pauca de ipsius si-
gnificatione tituli referre. ff.
si certum petatur. l. j. Idcirco
quorūdam terminorum qui
in iure vtroque maxime fre-
quentantur, necessarium fore
dixi descriptiones & significa-
tiones clarius exponere tam
ex summis Azo. & Goff. quā
aliunde collectorum propter

iuuenes maxime iurisvtriusq;
alumnos. Et hoc breui alpha-
beti ordine vt eo melius me-
moriz commendētur, & tan-
to citius inueniantur perstrin-
gendo etiam cum allegationi-
bus in locis suis vt in iure mo-
dicum perfecti per ignota mi-
nime procedentes his cogni-
tis principiis & terminorum
significationibus accessum fa-
ciliorē habeant ad vtriusq;
iuris notitiam, quia omnium
habere memoriam, & in nul-
lo penitus errare potius est, di-
uinitatis, quā humanitatis.
C. de veteriur. enucl. l. ij. §. si
quid autē. ver. quia omnium.
Et not. Bern. de rescrip. cap.
cum adeo in glo. j. de confir-
ma. vti, vel inu. c. porrecta. in
gl. ij. Et si lectori aliqua voca-
bula occurrerint quorum ex-
positio nō inueniatur de hoc
non miretur, quia nec omniū
memoria potuit occurrere.
Et primo.

De Lit era A.

Quando facit se-
parationē & quā-
do includit, &
quando excludit
not Ioan. Andr.
de præb. c. statu-
tum lib. vj. & Archid. de elec.
cap. j. eodem lib. Et a & ab, in
simili not. Archid. xxxj. di-
stin. aliter. Et de a, in capi. pro-
ut. de dolo & contr. Et etiam

quoque iudiciorū tam athleta quam gubernator euades in omni
 auo locóq; felix, vt dicit text. in d. proce. dig. §. discipu. facilius-
 que cōtinget si patriā propriā fueris egressus gratia studiorū. Stude
 nā in propria patria multa diuertunt, vt dicit dominus Simō de extra
 Bulsiano Card. Mediol. in proce. cle. & si egredi decreueris eli- pa
 gas locum vbi sint celebres doctores, & vbi sit numerosa multitu- triam
 do scholariū prout erat Bononiæ tempore domini Azo. quo tē- Bon.
 pore ibi erāt decē millia scholarium, vt refert Odo. in auth. ha- tem-
 bita. Cane fil. pro pa. refert q̄ semel propter multitudinem ma- pore
 gna orta cōtentione inter scholares Lombardos & Thuscōs ci- Azo
 uitas illa fuit in magno periculo, nemo enim poterat coercere nis
 illos, & vt facilius coerceri possent in futurum de cōcordia, tunc erant
 renuntiarunt priuilegio iudicum, de quibus est d. auth. & in crimi- x. mil
 nalibus se submiserunt iurisd. potestatis. Facio igitur finem. lia
 Quo præmisso licet prædicta parua sint & talia quæ auribus & scho-
 ingeniis vestris cultissimis tanquā puerilia (non dubio) & dimi- lariū.
 nuta videbūtur, aut forrasse non carentiarubore, & cū & ego ipse
 alterius consilio in prædictis & aliis indubitanter indigeam, sed
 tamen sincerè locutus sum quasi mecum loquens. vos diligen-
 tiam vestrā omnem sinceritatem & ineptitudinem emendabitis
 & melius reformabitis, potissimè cum omnia prædicata absque
 diligenti præmeditatione ediderim.

Compilatio Iuris civilis.

Verū quia suprā in iij. consilio dato dictum fuit quod disci-
 puli debent amare præceptores, vt habetur etiam apud Disci-
 Quintil. lib. ij. institutionis oratoriæ, vbi dicit Discipulos mo- puli
 neo vt præceptores suos non minus quā ipsa studia amēt eosq; præ-
 parentes existiment non quidem corporū, sed mentium, pluri- cepto-
 mum hæc pietas discipulis proderit, nam ita & libenter audient res.
 & dictis credent & similes fieri concupiscent, sicut læti & ala-
 cres in conuentu aliorum emendati non irascantur laudati gau-
 denti: nam vt illorum officium est docere, sic horum præbere se
 dociles. Doctrina enim coalescere nequit, nisi sociata tradentis
 atque accipientis concordia. Cum sim vtilitatis vestræ auidus,
 & optem quod per vos facta sint bona fundamenta, & ab origine
 causisq; primis intelligatis vt dicitur in l. j. ff. de iusti. & iur.
 vilum est in signum mei. in vos animi aliqua præmittere acuen-
 tia ingenium, quæ non reperietis alibi tradita, & paucis sunt
 nota. & quæ ignorare est lata culpa, scire plurimum affert de-
 oris, ne illotis manibus templum sacratissimum iustitiæ opus.

Cau. C. & ff. ingrediamini, vt in l. j. ff. de orig. iur. iuncta. l. j. §. has
 effi itaque C. de vet. iur. enuc. Videamus ergo quæ sit causa efficiens,
 ciens materialis & finalis libri. C. & ff. in hac scientia legali. Qui-
 iuris. dam (vt Azō) dixere q̄ causa efficiens libri C. cum Iustin. Impera-
 tor. Alij dixerunt q̄ fuit ipse Deus, cuius minister fuit Iustin. &
 hoc not. in auth. debere, & fa. in rub. hoc probari videtur ex eo,
 Tri quia lex est inuentio & donum Dei. l. ij. ff. de legib. Item leges
 plex fuere per ora principum diuinitus promulgatæ, vt l. ij. C. de vet.
 causa iur. enuc. & l. fi. C. de præsc. longi temp. & hoc tenebat antiquus
 effi. doc. Ia. de Ranignei Lotoringius glossator vester Accur. breui-
 ciens. ter se expediuit, dicēs vnā cū Azōne q̄ causa efficiens fuit Impe-
 Decē rator Iustin. vt not. in rub. ff. de iure iur. Tertij quidam nituntur
 cōpi conciliare, dicētes quod causa efficiens potest cōsiderari triplici-
 lato ter. s. prima remota, magis remota. Causa efficiēs proxima pri-
 res mi voluminis. C. Iustin. fuerunt illi decem illustres cōpilatores
 Codi. qui numerantur in j. & ij. consti. Cod. s. Ioannes Leontius, Pho-
 cis. cas, Basilides, Thomas, Tribunianus, Constantinus. Teophilus,
 Iusti Dioscorus & Præsentinus. Isti commissione domini Iustiniani
 nia compilaauerunt primum C. Iustin. cōmissio eis data patet in pri-
 nus. ma constitutione Cod. Confirmatio verò d. Codi. ab illis com-
 pilati patet in ij. constitut. illius voluminis. Causa verò effi-
 ciens proxima Cod. emendati. i. Codicis repetitæ prælectionis,
 quem hodie habemus, fuerunt quinque illustres viri ab eodem
 Iustiniano electi, scilicet Tribunianus, Dorotheus, Mema, Con-
 stantinus, & Ioannes, vt patet in constitutione quæ incipit cordi.
 C. de emend. iust. Cod. Causa efficiens remota fuit Iustinianus
 Imperator, cuius autoritate cōpilatio facta fuit, & qui post com-
 pilationem confirmauit, vt patet in d. prima cōstitut. & secunda
 & tertia, & in l. ij. consti. omnia enim. C. de vet. iur. enuc. Iste Iu-
 stinianus Imperator fuit xiiij. in Oriente. Cucurrerunt ab vr-
 be condita vsque ad tempora sui imperij, secundum computa-
 tionem quam puto veriorē mille & quadringenti pene anni,
 vt exprimitur in l. j. §. cunque hæc materia. & ij. in prin. versic.
 Iusti erat enim mirabile. C. de vet. iur. enuc. Ab vrbe verò condita
 nia usque ad aduentum Christi cucurrerunt anni septingenti quin-
 nus. quaginta, vt patet in chronicis quas veriores puto. Ab aduentu
 impe- verò Christi vsq; ad tempora imperij. Iustin prædicti cucurrerunt
 rium an. sexcēti quadraginta septē vel circa, assump̄t Imperium præ-
 assum fatus Iustin. die Aprilis, an. domini nostri Iesu Christi. dcviij. in-
 p sit dictio. v. vt probatur in auth. vt præpo. nomen Imp. §. si qua verò
 & ib.

& ibi no. iuncta data de qua in ij. & iij. constit. C. & l. ij. de vet. iur. enu. si rectè inspiciantur. Imperauit autem annis. xxxix. fuit iste Iustini. positus in catalogo sanctorum, vt refert Bar. in j. rub. C. & in proœ. ff. vet. super prima rub. Cæterum insignis doc. dominus Ioan. Fabri. Aquitanicus super rub. proœ. instit. dicit se vidisse nomen Iusti. scriptum in catalogo sanctorum calendis Aug. Gennadinus etiam qui persecutus fuit libellum Hier. de viris illustribus ecclesiasticis ponitur Iustin. inter illos. Quod ad sacras leges attinet, notandū quod Iustin. Imperator in primordio sui imperij commisit præfatis x. illustribus viris. vt visis antiquis Codicibus Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano, multis constitutionibus extrauagantibus à Theodosio imperatore & successoribus factis nouum. Cod. Iust. ederent, & hoc patet in j. consti. C. sub Rub. de nouo co. facien. & colligitur ex constitutione iij. quæ incipit cordi ibi, primordio nostro. Supradicti x. illustres compilatores Cod. Iusti. ediderunt illum anno. iij. imperij domini Iusti. tempore consulatus Decij. an. domini nostri Iesu Christi dcxlix. indictio. vii. Et eo an. v. idus April. id est. ix. die April. dominus Iusti. illū Codicē confirmauit, vt probatur in tit. C. de iust. Cod. confir. in fi. constitutionis ibi posito, iunctis his quæ præmissa sunt. Post hæc Iustin. imperator vertens animum ad enucleanda infinita, & immensa prudentiæ veteris volumina, commisit sex illustribus viris, videlicet Tribuniano, Constantino, Theophilo, Dorotheo, Anatolio & Cratino, vt vnà cum aliis xj. doctissimis viris excellentissimis causarum patronis apud partes Orientales, videlicet Stephano, Menna, Prodicio, Entalino, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino & Ioanne legerent immensa prudentiæ veteris volumina, & sub compendio redigerent in vnum Codicem distinguendum in quinquaginta libros, communem Romanam sanctionem continentes, quæ ab vrbe condita & ab Romuleis descendit temporibus, iam confusam per tanti temporis lapsum, & tot ventorum dispersa volumina, vno Codice indita ostenderent, fuit quæ his data à Iustiniano amplissima autoritas corrigendi ac diminuendi, vt probatur in l. j. C. de iu. au. Tandem iste Tribunianus magister huius operis legitimi vnà cum aliis sexdecim prænominatis compilarunt, enuclearunt ex immensis patrum voluminibus pandectas & digesta, videlicet quinquaginta libros digest. quos habemus, quod opus velut sacratissimum templum cōsecratum dominus Iusti. approbavit & confirmavit

Iusti
nia-
nus.Decē
cōpi-
lato-
res
Codi-
cis.quo
tem-
pore
C. cō-
pila-
t^{us} est.
Libri
ff. cō-
pilari
nomi-
na cō-
pila-
torū
ff.

anno viij. sui imperij, & iij. consulatus sui anno domini dcliiij. in
 dict. xij. iij. cal. Janu. i. penul. die decembris, vt ipse Iustinia. atte-
 statur. in l. per. C. de vet. iur. enuc. coll. vlti. §. leges autem. Hic
 notandum quod ideo semper Tribunianus præsuit, vt magister le-
 gitimo operi prædicto, tum quia vltra legum peritiā, experien-
 tia rerum decoratus erat, tum quia antiquæ sapientiæ librorum
 copiam ipse maximè præbuit, in quibus multi fuerunt etiam
 ipsi eruditissimis hominibus incogniti, vt dicit text. in d. §. iij.
 præsentī autem. Est quæ hic singulariter aduertendum ad vnum
 quod dicta antiquitas commentatorum iuris nostri ignorauit &
 continebant dicta veterum immensa, volumina penè tricies cē-
 tena millia versuum & duo millia librorum, vt d. l. ij. & in proœ.
 instituit. & ff. veteris. Digesta noua quæ hodie habem⁹ iuris enu-
 cleati, continēt penè clem. millia versuum. & 50. libros, vt d. l. ij.
 vt in aliis locis præalle. Vellent scire quidam hoc dictum. Accur-
 sius glossator qui omne verbum digest. glossauit, illud exponit
 versuum, id est legum seu paragraphorum aut responsoꝝ quā-
 senserit quod hodie digest. quæ habemus contineant cle. millia
 legum vel paragraphorum vel responsoꝝ. Aduerte quia Ac-
 cur. noster qui affirmauit se succurrisse tenebris iuris ciuilibus, vt
 dicit in l. facta. §. si in danda ff. ad Trebel. in hoc passu adduxit te-
 nebras. hoc tibi demonstrabo ad oculū, volui alias numerare om-
 nes leges dige. quæ habemus, videlicet ff. veteris, infortiati, & ff.
 noui. Comperi quæ in ff. veteri sunt duo millia noningentæ decē
 & octo. In infortiato sunt duo millia ducentæ triginta quatuor.
 In ff. nouo duo millia noningentæ octoginta tres. Et in summa
 leges digestoꝝ videlicet omnium quinquaginta librorum sunt
 viij. M. cxxxv. Vnde patet manifestissimè quod Accur. noster in hoc
 dormitauit, puto non aduertens, & incautè glossam super hoc
 faciens. Cogitabam alias quod exponi debuisset versuum, id est
 linearum, feci periculum & numerum literarum. ff. veteris, in-
 infortiati, & ff. noui: reperi hoc esse verissimum: nam secundum
 computum meorum textuum reperi ff. vetus constare ex quin-
 quaginta millibus versuum, id est linearum: infortiatum con-
 stare ex xxxix. millibus & quingentis viginti lineis. ff. verò no-
 uum ex xliij. millibus linearum. Vnde ipsum omnes quinqu-
 aginta digestoꝝ lib. constan. secundum volumina mea ex-
 cxxxix. millibus versuum, id est linearum & quingentis vigin-
 ti. Opinor quod si quis computaret numerum linearum pan-
 dectarum quæ sunt Florentiæ quod facile fieret per numera-
 tionem

tionem quinternorum & numerum chartarum, & per lineas v-
 nius lateris inueniret illas constare ex clem. pene millibus ver-
 suum, id est linearum: ad hoc neminem reperi ante hac aduertis-
 se. Sed accuratius inuestigando quæro à te quid vult dicere text.
 dum dicit q̃ olim erant tricies centena millia versuū, hodie ve-
 rò centum quinquaginta: Diceres fortasse q̃ olim erant trecete
 na. i. trecenta millia versuū, hodie vero cl. Cogita quid dicas, nā
 cum olim essent duo millia librorum, hodie verò quinquaginta
 libri, & sic fit quadragesima pars respectiue ad cōputum librorum
 ergo respectiue ad numerum versuū erit dimidia pars, & ideo ex-
 pone tricies, i. triginties, sicut vicies. i. viginties: nam sciendum
 q̃ omnia quæ sunt suprà cum centum syncopantur, vt terci. i.
 tercentum duceni, id est ducenti, quadrigenti. i. quadrigēti, intra
 centū vero non syncopantur, vt quinquies, septies, decies, cēties
 ducenties, trecenties, millies, decies millies, vicies millies, & ita
 deinceps. Cæterum ita reperi exposita illa verba tricies & vicies
 à Prisciano in opusculo de numeris. Similiter exponit eloquen-
 tissimus vir Lauren. Valen. Romanus in libr. iij. de eleg. linguæ
 Latinæ, sub rubr. de numeris. Olim ergo erant tricies centena
 millia versuū, hodie centum quinquaginta millia, & consequen-
 ter ex xx. partibus vna est compendium fforū, quæ habemus quo
 ad linearum numerum quod singulariter notabis, quia non re-
 peri hoc expositum ab aliquo iurista de quo plurimum miror.

His incidenter intermixtis quæ non sunt extra rem, sed ex re,
 vt not. in l. i. super verbo bene. ff. si cer. peta. Respondeo ad rem, & Insti-
 dico q̃ Iustinianus cum edidisset codicem Iustinianum & de in-
 de digesta, vt prædixi, componi fecit Institutiones quas habe-
 mus à Tribuniano, Theophilo, & Dorotheo, ex institutionibus
 veterum, & cōmisit inseri in illo libro Institutionum ea quæ per
 constitutiones Iustiniani emendata esset, & ita factum est. Fuit
 autem consummata dicta ordinatio Romani iuris tribus annis,
 vt d. l. ij. §. omnia igitur. Post hæc ad vnum aduertens Iustinia. q̃
 anno iij. sui imperij, ediderat codicem, & demum digesta & in-
 stitutiones anno viij. sui imperij, vt prædictum est, eundem codi-
 cem quem fecerat primo componi à decem illustribus viris præ-
 nominatis, fecit relegi, & iteram edidit propter aliquas constitu-
 tiones de nouo factas super quinquaginta decisiones quas iussit
 inseri. Et hanc secundam editionem. C. quæ dicitur repetita præ-
 lectio, commisit quinq; illustribus viris: Videlicet Tribuniano,
 Dorotheo, Menne, Cōstatino, & Ioāni, & facta fuit dicta secunda
 editio

editio. i. *codex emendatus domini Iustini. repetitæ prædictionis*
 quem habemus. itē confirmatus à Iusti. prædicto imperij sui, an.
 x. & tempore sui quarti consulatus, & etiam Paulini, anno Do-
 mini. cccccc. lvi. indictione xiiij. iij. Cal. Ianua. i. xxvii. die De-
 cemb. vt probatur C. de emendando iust. cod. in constitutione
 cordi. iunctis præmissis. Et hunc C. iussit appellari, C. domini
 Iustiniani, repetitæ prælectioni, vt in d. constitutione cordi. Et
 ita dicta est prima rubri. C. Ideo autem dicitur *codex repetitæ*
 prælectionis, nam apud veteres quando post primā editionem
 fiebat secunda editio, appellabatur à veteribus repetita præle-
 ctio, vt colligitur ex libris Vlpia. ad Sabinū, & exprimitur in d.
 constitutione cordi ver. in antiquis etenim. Et ideo dicitur re-
 petitæ prælectionis. id est secundæ editionis, quia præcedēs le-
 ctio, id est prima editio fuit reperita. Protestatus etiam fuit Iusti-
 nianus quod si postea novas constitutiones ipsum facere contin-
 geret, illas congregabit in libros qui appellabitur liber nouella-
 rum constitutionum, vt patet in eadem constitutione ver. hoc
 etenim. Suadente postea varia rerum natura Iustinianus multas
 cōstitutiones novas fecit, numero centum vel circa, quas hodie
 insertas habemus in lib. authē. quæ factæ fuerunt ab eo (vt opi-
 nor) anno xj. sui imperij, anno Do. cccccc. lvi. indi. xv. vt colligi-
 tur ex tex. in auth. vt præpo. nomen Impera. §. si quæ verò iun-
 ctis aliis præmissis. Hoc notandum quod ex eo quod Imperator
 (vt paulò ante dicebatur) dixerat quod appellaret librum nouel-
 larum cōstitu. scilicet quem postea ederet quod Irnerius dice-
 bat librum authen. quem habemus nō fuisse Iusti. quia non ap-
 pellatur nouellarum, sed auth. adducebat Irnerius rationes quas
 ponit gloss. in d. constitutione cordi. super verbo congregatio-
 nes. & idē dicebat Placentinus, vt refert Bald. in l. humanum. C.
 de leg. iōā. verò antiquus glossator dicebat cōtrarium per text.
 in d. constitutione cordi, scilicet quod liber authenticorum fuit
 Iustiniani, & cum hoc transire videtur gloss. ibi, & in d. l. huma-
 num. C. de legi. & Bal. in d. l. Cor. & Cynus & Bal. in d. l. huma-
 nū. Et ita tenēdo proculdubio, patet ex supra scriptiōibus cu-
 iusque tit. & ex data in multis titulis, & nomina ipsum in tit. vt
 præponatur nomen imperatoris. & in ti. vt iudices sine quoquo
 suffragio. & in titu. iusiurandum quod præstatur ab his, & miror
 quod de hoc aliquis vnquam dubitauerit. Ratio tam n dubitan-
 di potuit oriri ex eo quia fertur reperiri quēdam librum qui di-
 citur liber nouellarum quem dicunt continere easdem cōstitu-
 tiones

riones quas continet lib. authen. licet in aliquibus sit varians de
 quo liber nouellarum mentionem facit gl. in auth. hoc amplius.
 C. de fideic. & doct. in auth. res quæ. C. cōmu. de leg. vnde egre- Albe
 gius commenta. Albe. de Rosa. Bergomensis quem refert do. Ra-
 pha. Fulg. in auth. hoc amplius C. de fideicō. dicit, q̄ liber auth.
 quem habemus excerptus sit ex libro nouellarum, vt compen-
 diosior fieret. Vnde dicit, q̄ liber nouellarum erat multum proli-
 xus dicit do. Raph. se nunquam vidisse dictum librum nouella-
 rum. do Paul. de Ca. in d. auth. hoc amplius dicit, q̄ quilibet no-
 uellarum fuit extractus de libr. authen. per breuiora verba & ma-
 gis apta. Item do. Pan. in d. auth. res quæ dicit non esse standū il-
 li tex. nouellarum quando textui auth. contradicit, quia de fide
 illius operis dubitatur. Bal. etiam in d. authen. hoc amplius dicit
 q̄ præualeat titu. auth. eo quod ille liber nouellarum non legitur
 in scholis. Sed ibi reliquit nos incertos, q̄s liber corrigat. alium
 vel liber nouel. vel liber auth. Ego semper credidi & semper cre-
 dam (donec constet de cōtrario) q̄ liber nouella. tanquam de cu-
 ius fide dubitatur, & qui per studia vniuersalia non versatur, sit
 respuendus, & quod lib. auth. sit liber constitutionum à Iustinia-
 no editus, & ideo illum glossauit Accur. & etiam super illo fecit
 summam Ioan. Basianus Cremonen. & Azo. & illū studia recepe-
 runt, & plerique illustres commentatores commentauerunt, vt
 Ia. de Beluifio. Bar. & Ange nec obli. l. humanum. C. de leg. nam
 illa l. fuit Imperatoris Valentini, non Iustiniani, vt patet ex su- Aut.
 prascriptione, ideo glos. ibi somniauit. Nec curandum de varie- ada-
 tate styli. q̄ non ipse, sed illi quibus committebat componebāt, ptatæ
 qui erant alij ab ipsis præmissis compositoribus codicis. Adde ad C.
 prædictis quod egregius doc. Odo. in auth. cassa. C. de sacrosan.
 eccle. sic ait: Vnum sciat is q̄ authenticum quod fuit compositum
 à Iustiniano, habet nouem collationes. Ille ostendit quando venit Fe-
 deri. minor, misit has constitutiones ad ciuitatem istam, scilicet
 Bon. vt doc. legum adaptarent eas singulis legibus sub congruen-
 tibustit. Doct. conuenerunt in sancto Petro, & adaptauerūt Post-
 ea quid fecerunt? do. Vgo. post nonam collationem posuit librū
 feudorum & omnes constit. Fede. antiqui & minoris, & aliquas
 leges Corradi Imperatoris, & vocatur decima collatio, licet Pau-
 ci sunt qui habeant ita ordinatum in libris suis. Odo. hæc refert
 & eum sequitur Bald. in præludiis feu. in versic. porro aduertant
 ignorantes, & moderant sibi labia reprehensores veritatis, quia
 ego vidi Odo. ira dicentē. Aduertat etiā nouitius, q̄ ante authen- Deci-
ma
colla-
tio.
 ticas

Cōstitutas quæ sunt incertæ. C. solet esse scriptum constitu. no. i. con-
 noua. stitutio noua. Pater ergo ex prædictis quo tempore fuerit factus
 Fede. lib. auth. & qualiter fuerit factus à Iustiniano. Itē auth. quæ sunt
 secundus in C. fuerunt insertæ de mandato Feder. secūdi qui regnabat an-
 Gre. no Do. M. ccxv. tempore Honorij tertij, itē & tempore Gregorij
 noni, qui Greg. ix. decessit an. Do. M. ccxij. de mense Iulij, & dein
 Inno. de regnauit ipse Inno. iiij. qui fuit assumptus an. Do. M. ccxliij.
 iiii. die j. mensis Iulij, vt attestatur Rosfr. in libellis iuris cano. in tit.
 ne sede vac. & Io. An. eo. tit. in addi. Iste Inno. iiij. Fede. ecclesiā
 De M. ccxliij. in cōsilio Lugdonēsi, de qua dispositione habetur in
 pace c. ad apostolicæ. de re iud. lib. vj. Est etiam notandum quod cū
 Constan- multa bella fuissent inter imperium & quasdam ciuitates Lom-
 tia fa bardia tempore Henrici vj. & deinde Fede. secundi minoris. Iste
 & a. Federicus secundus fecit pacem cum dictis Lombardis in ciui-
 tate Constantiæ, quæ pacis capitula habentur pro lege & alle-
 gantur à docto. in l. imperium. ff. de iurisd. om. iud. & alibi Bald.
 super dictas pacem in versi. volumus, dicit ipsam per legem allegari,
 & consuevit allegari hoc modo, vt in extrauaganti de pace Cō-
 stantia, quam glossauit & commentauit Odo. deinde Bald. etiā
 solenniter commentauit reperto in archiuo Bononiensi appa-
 rere dictam pacem registratam & dicitur conclusam, an. Domi-
 ni. M. cclxxiiij. indi. j. anno d. xxij. sui imperij, regni vero anno
 xxxij. vij. Cal. Iulij. Hæc ideo feci te scribere quia Bald. in fi. dicti
 commenti dicit istam pacem fuisse factam post depositionem
 Federici, & tamen concludit pro lege debere seruari, vt ibi viden-
 dum. Ista pax deberet esse situata in fin. libr. seu post alias consti-
 tutiones eiusdem Federici secundi in illo libro insertas. Vidisti
 quod lib. auth. est diuisus magistraliter in ix. collationes, & post
 ea superuenit liber feud. quem decimam collationem vocamus,
 vt suprā dicebat Odof. & Bart. ponit Bar. super rubr. extrauagan-
 tis ad reprimendum. Deinde factæ fuerunt constitutiones ad
 reprimendum, & constitutiones, quoniam nuper ab imperatore
 Con Henrico vij. an. Do. M. ccvii. quas Bart. super rubr. appellat vn-
 titu decimas colla. & glossauit illas tempore Caroli iiij. seu Ludoui-
 cio ad ci cum fuisset donatus pluribus insignibus & priuilegiis à præ-
 reprimi fato Henrico. & dicta Bartol. super dictis extrauagantibus puto
 dum. maioris authoritatis aliquibus aliis dictis eiusdem alibi: quia
 magis digestæ edidit tanquam gloss. Sed dicit aliquis quomo-
 do tibi constat de tempore approbationis. C. forum institutio-
 num

num & compilationis authenticorum, & aliorum prædictorum, quo anno Domini, quo anno Imperij domini Iustitiani hæc acta sunt, quo consulatu, & qua indictione? Respondeo quod hæc col legi ex numeratione annorum ab vrbe condita ad tempora imperij Iustitiani. Item ab vrbe condita ad aduentum Christi. Item ab aduentu Christi ad tempora Iustitiani. Item ex data quæ ponitur in secunda constitutione, & in tertia constitutione voluminis. C. & in l. ij. C. de vere. iu. enucl. & ex tempore aperte posito in auth. vt præponatur. & ex computatione chronicarum. Itē dicet aliquis. Tu notas tempora consulatus domini Iustitiani Imperatoris. Si Imperator quomodo consul? Si consul quomodo Imperator? Respondeo quod imperator aliquando assumebat sibi consulatum vt quidam extraneus, & hoc erat quādo sibi placebat, vt est textus in anthen. de consulibus. §. fina. ibi aduenit autem cum ipse annuerit, & not. glo. in proœ. fforum, in fi. gloss. Iterum dicet aliquis, Tu dicis quod Romana sanctio fuit triennio consummata vt d. §. omni. imō videtur quod quinque anni sunt lapsi, nam codex primus fuit factus tertio anno imperij domini Iustitiani. liber verō fforum, an. viij. vt supra est dictum. Glos. aduertens ad hæc in secunda constitutione C. §. fin. super verbo optime dicit quod aliqui opinantur quod duo anni fuerunt interpositi post compositionem primi codicis ante inchoationem fforum. Alij vero opinantur quod immediatē post compositionem Cod. fuerit inchoata compositio fforum & cum triennio consummata esset biennio fuit super seltum antequam publicaretur. Huius rei non habetur certitudo. Credo ergo quod voluminis causa magis remota fuit ipse Deus à quo lex & omnis sciētia, vt suprà dicebatur. Sequeretur videre quæ fuerit causa materialis legalis sapiētiae. Azo super hoc in summa. C. in princ. multa verba dicit ætiter obscure loquens, ad cuius dicta in hoc omnes re fugiunt, verum quia aliqui mordent dicta Azo. si volueritis ista videre, videte per Bar. in proœ. ff. præsertim in lect. antiquis. quæ dicuntur lect. Padua. Videte etiam Bal. ibid. & in l. j. ff. de iusti. & iure. & per Ioan. Fab. in proœ. instit. Tertio videndum esset quæ sit causa formalis librorum iuris ciuilis. Doct. consueuerunt dicere quod duplex est causa formalis: nam ex parte tractatus est diuisio operis in libros librorum in titulo titulorum, leges legum, in § §. sorum. in versiculo opus enim constitutionum imperialium. de quibus suprà dictum est, in duodecim libros digestū est, & conclusum, vt dicit tex. in l. ij. an ij. col. ver. omnia. C. de ve-

Cau
sa ma
teria
lis le
gum.

Cau
sa for
ma
lis.

de ve.iur.enuecl. Horum duodecim librorum nouem sunt inserti
 Le volumine codicis quem habemus: tres verò reliqui sunt inserti
 ges in libro qui appellatur volumen. Constat autem totum ius cō-
 codi- stitutionum & decisionum imperialium esse distinctum in di-
 cis & ctos duodecim lib.in rub.cccxlviiij.leges quatuor millia quingē
 rubr. tas sexaginta duas.Codex verò quem habemus, habet rubr.ccc.
 ff.ve- xxxj.leges verò tria millia & sexcentas viij.Illi verò tres libri co-
 ro.ru dicis de quibus in volumine habent ccxxviiij.rub.leges verò non
 & ll. gentas liiij.ff.vetus habet rub.clij.leges verò duo millia nongen-
 Infor- tas xxviiij.Infortiatum habet rubr.cj.leges verò duo millia ducē
 ru. & tas trigintaquatuor.Digestum nouum habet rubr.clxxij.leges ve-
 ll. ff. rō duo millia nongentas octogintatres.Summa ru.ff.ccccxiiiij.
 nouū leges.ff.octo millia centūtrigintaquinque.rub.Inst.xcix.non cō-
 ru. & putato proœmio.rub.auth.xcix.ru.feudorum.lxxxij.§.c.feudorū
 ll.In- quæ habentur.cxxxij.Summa legum.ff.octo millia centum quia-
 sti au- quaginta quinque,legum verò C.xij.librorum quatuor millia
 then- quingentas sexagintaduas.
 feud.

Sūma oīum Summa omnium legum.ff.C.& voluminis ponendo quemli-
 rubr. bet titulum Institutionum & authen. pro vna lego xiiij.millia.
 & ll. xxvij.& istud est mare per quod nauigas.Causa formalis ex parte
 Cau- tractandi idem est quod modus agendi,qui multiplex est diuisio
 fa fi- nis,ordinis & exemplorum positionis,& regularum traditionis,
 nalis. vt per Azo.loco.præal.Quarto loco esset videndum quæ sit causa
 Cui finalis,& super hoc dicas,vt per Azo.loco præal.& doct.in dicto
 parti proœm.ff.vete.Quinto loco esset videndum cui parti Philoso-
 phi- phiæ supponatur iuris scientia,& dicendum est quàm ethicæ idē
 lo- morali Philosophiæ.Traçtat enim de moribus,vt dicit tex.in l.
 phi- j.ff.de iusti.& iure.Reliqua considerate per vos,& studio inuigi-
 subii letis,vt tandem consequamini quod communiter optamus quod
 ciat iuris vobis concedat.Altissimus Deus,Amen
 scien-
 tia.

FINIS

Series Characterum.

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
 HIJKLMN O P Q R S T V X Y Z

